

Försvarshögskolan

Självständigt arbete (30 hp)

Författare		Program/Kurs
Philip Engström		HOP SA 2025
Handledare		
Linnea Gelot		Antal ord: 9749
		Kurskod
		2UK045
Militär överraskning på det transparenta slagfältet		
<p>The war in Ukraine is often portrayed as a <i>transparent battlefield</i>, where ISR makes concealment difficult. Yet Ukrainian forces achieved operational surprise when they crossed into Russia's Kursk Oblast on the 6th of August 2024. This thesis explains how surprise was possible under high transparency by tracing the causal mechanisms behind the success of the operation. Using a theory-testing single-case design and process tracing, the study operationalizes six routes to surprise—time, space, method, technology, deception, and OPSEC—and evaluates predicted empirical traces in open-source material (institutional reporting, news articles, social media, and statements). The thesis's main contribution is the development of a synthesized theoretical framework for achieving military surprise on a transparent battlefield by creating, protecting, and exploiting localized, temporary windows of opacity. It further identifies counter-ISR as a pivotal enabling factor that warrants treatment as a distinct component of surprise generation.</p>		
Nyckelord:		
Överraskning, transparent slagfält, Kursk, windows of opacity, counter-ISR		

Innehåll

1. Inledning.....	3
1.1 Ukrainas planering och genomförande.....	4
1.2 Forskningsproblem.....	5
1.3 Forskningsöversikt	6
1.3.1 Militär överraskning	6
1.3.2 Det transparenta slagfältet	7
1.3.3 Överraskning på det transparenta slagfältet.....	8
2. Teori	9
2.1 Grunder.....	9
2.2 Vägar till överraskning	10
2.2.1 Tid	11
2.2.2 Rum	11
2.2.3 Metod.....	11
2.2.4 Teknologi.....	12
2.2.5 Vilseledning.....	13
2.2.6 Operationssäkerhet (OPSEC)	13
2.3 Sammanfattning.....	14
3. Metod	14
3.1 Processpåring.....	14
3.2 Sammanfattning.....	17
3.3 Empiriskt material och korpus	18
3.4 Validitet och reliabilitet.....	19
4. Analys.....	20
4.1 Tid	20
4.2 Rum	22
4.3 Metod	23
4.4 Teknologi.....	24
4.5 Vilseledning.....	25
4.6 OPSEC	27
4.7 Sammanfattning av empiri	29
5. Diskussion	30
6. Slutsats	32
6.3 Bidrag till professionen	33
6.4 Studiens etiska och samhällsliga implikationer.....	34
6.5 Förslag på vidare forskning.....	34
7. Litteratur och referensförteckning.....	35

1. Inledning

Under gryningstimmarna den 6 augusti 2024 korsade ukrainska förband gränsen till Kursk oblast. Inom loppet av ett dygn hade två ryska försvarslinjer brutits, ukrainska enheter rapporterades strida mer än två mil inne på ryskt territorium och ryska myndigheter uppvisade tecken på handlingsförlamning. Civila evakuerades sent eller inte alls, motanfall dröjde och informationsläget präglades av förvirring. För Ryssland var detta inte bara ett militärt bakslag, utan en kognitiv chock (Kyrylenko, 2024b).

Det som gör händelsen särskilt anmärkningsvärd är inte dess utfall i sig, utan den kontext i vilken den ägde rum. Vid tidpunkten för anfallet befann sig det fullskaliga kriget mellan Ryssland och Ukraina på sitt tredje år, och båda sidor hade etablerat omfattande system för underrättelser, övervakning och spaning (ISR¹). Förbandsrörelser, styrkeuppbyggnad och förberedelser hade under kriget visat sig svåra att dölja. Krigsvetenskapliga forskare och militära analytiker skulle, baserat på forskningsläget, svårligen ha förväntat sig en operativ överraskning i denna skala (Fox, 2022; Luttwak, 2023).

Mot denna bakgrund framstår den ukrainska offensiven i Kursk som en paradox. Trots en numerärt överlägsen motståndare och ett sensormättat stridsfält lyckades Ukraina uppnå överraskning. Anfallet kom inte bara på en oväntad plats, utan också med en sådan hastighet och samordning att den ryska beslutsprocessen tillfälligt bröt samman. Studien tar sin utgångspunkt i denna händelse och analyserar det ukrainska anfallet i Kursk som ett inflytelserikt fall av militär överraskning.

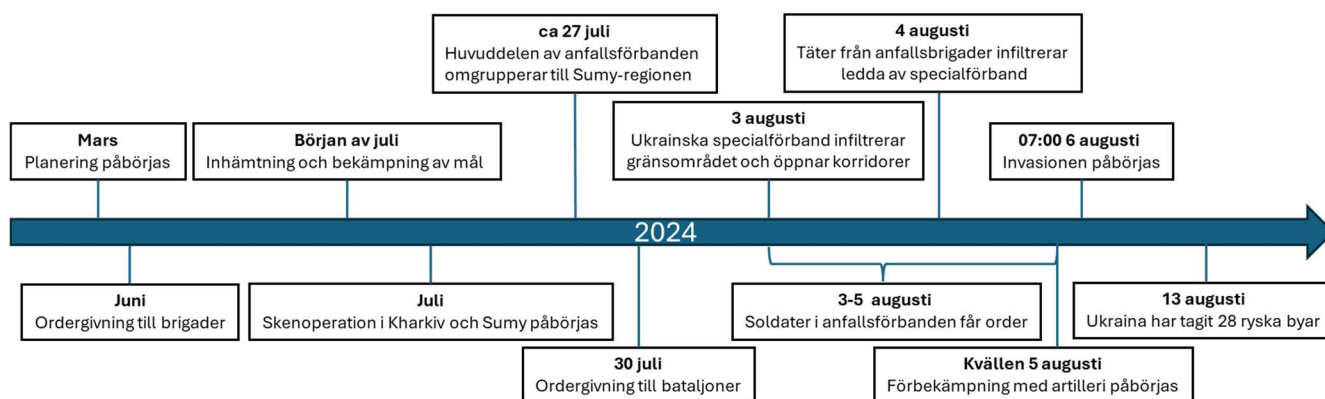
¹ Intelligence, Surveillance, Reconnaissance

1.1 Ukrainas planering och genomförande

I syfte att ge en överblick över fallets geografiska läge, omfattning och planering använder jag två bilder. Den första visar platsen och förbanden med dess uppgifter och den andra en tidslinjal över planering och genomförande.

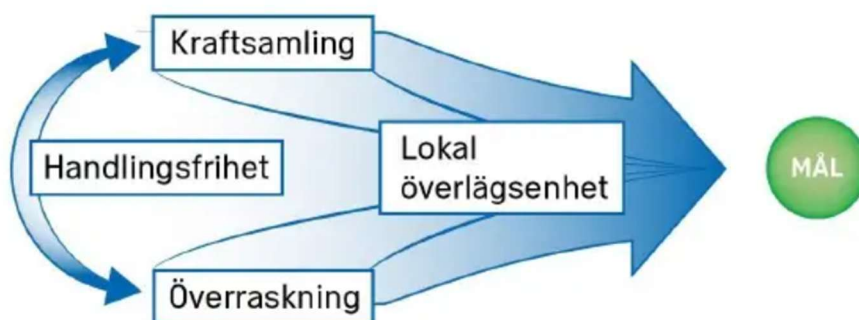
Figur 1 Anfallets manöver 6-7 augusti 2024

Figur 2 Tidslinjal planering och genomförande

1.2 Forskningsproblem

För en liten armé som förväntas möta en större är det nödvändigt att nyttja andra styrkor än fysiska. Mindre arméer försöker därför hitta sätt inom de moraliska och konceptuella domänerna för att kunna vinna (Ministry of Defence, 2022, s. 23–24). Manövertänkande är en konceptuell faktor som utnyttjas för att besegra fienden. När manövertänkande relaterar till det fysiska slagfältet handlar det om att förskjuta fiendens styrkor och slå där motståndet är som svagast. Detta försöker befälhavaren göra genom många medel men ett centralt koncept är att försöka uppnå lokal överlägsenhet vid den avgörande punkten, d.v.s. även om den totala fienden är fysiskt överlägsen så kan man på en bestämd tid och plats vara lokalt överlägsen fiendens styrkor (Clausewitz, 1989, s. 194). Hur detta kan uppnås uttrycks i Arméhandbok Taktik (Försvarmakten, 2023):

Figur 3 Taktikens Grunder

Figur 3 visar att om man har handlingsfrihet med sina styrkor kan kraftsamling och överraskning nyttjas för att uppnå lokal överlägsenhet och slå mot det mål som leder mot seger.

Sedan Rysslands krig i Ukraina började har båda sidor nyttjat en mängd sensorer som tillsammans med moderna sambandsmedel och ledningsstödssystem skapat möjligheter för chefer att få en bättre överblick över slagfältet än i tidigare krig (Watling & Reynolds, 2023). På ett transparent slagfält är det mycket svårt att dölja förband och förflyttningar. Därför blir överraskning i tid och rum svårare att genomföra, försvararen hinner uppfatta angriparens avsikter och möta dessa med tillräcklig styrka. Även kraftsamling blir svårt då fienden snabbt kan bekämpa fysiskt samlade förband. Den militära diskursen kring dessa utmaningar har sedan krigets utbrott intensifierats. Går det att bedriva manöverkrigföring på ett transparent

slagfält mot en överlägsen fiende? En del militäranalytiker hävdade att manöverkrigföringen var död och att vi såg en ny karaktär av strid (Fox, 2022; Luttwak, 2023; Vershinin, 2024).

Den 6 augusti 2024 gjorde så ukrainska armén det som vissa menade inte var möjligt, de överraskade den ryska armén och anföll in i den ryska provinsen Kursk. Hur blev det omöjliga möjligt?

Min forskningsfråga för detta arbete blir därför:

Hur kan man överraska en fiende på det transparenta slagfältet?

En sådan analys bidrar till forskningen genom att belysa hur klassiska teorier om överraskning kan omtolkas i ljuset av det moderna transparenta slagfältet. Analysen kan likaledes ligga till grund för doktrinutveckling i armén i syfte att fortsatt kunna uppnå lokal överlägsenhet.

1.3 Forskningsöversikt

1.3.1 Militär överraskning

Den svenska armén definierar inte överraskning som begrepp men den amerikanska använder ”Strike at a time or place or in a manner for which the enemy is unprepared” (Department of the Army, 2025, s. 8). Jag kompletterar med Betts som beskriver militär överraskning som ett tillstånd där motståndaren inte förutser angriparens handlingar, vilket leder till förvirring och fördröjning i beslutsfattandet och därigenom ger angriparen ett temporärt övertag (Betts, 1982). Tillsammans ger de en definition jag använder vidare i studien:

”En aktiv handling som genom olika metoder inducerar ett tillstånd av förvirring hos fienden som försenar dennes motåtgärder och ger den aktiva parten en tillfällig fördel”.

Jag menar alltså att begreppet överraskning innehåller både fysiska (tid, rum, materiel och teknologi) och psykologiska delar (fiendens soldater och chefers kognitiva förmåga).

Överraskning har varit en grundläggande princip i krigföringen genom historien. Sun Tzu betonar vilseledning, tid och rum (Sun Zi, 2015), medan Clausewitz ser överraskning som en grundläggande princip men menar att den är svår att planera och bäst lämpar sig på taktisk nivå (Clausewitz, 1989, s. 198). Efter första världskriget vidareutvecklade Liddell Hart och

Guderian detta i den indirekta metoden, där överraskning är en förutsättning för hela ansatsen (Guderian, 1992; Liddell Hart, 1991).

Samtida forskning om militär överraskning, representerad av Betts (Betts, 1982), Handel (Handel, 1989) och Wirtz (Wirtz, 2008), har i huvudsak den överraskades perspektiv och fokuserar ofta på strategisk nivå. Även om medel för att uppnå överraskning – såsom teknologi, vilseledning och metod – berörs, är syftet i begränsad utsträckning att systematiskt beskriva hur överraskning skapas. I stället ligger tyngdpunkten på hur överraskning kan förstås, undvikas eller hanteras. Sammanfattningsvis visar denna litteratur att överraskning som princip består även i modern krigföring, och att risken att bli överraskad är i någon mening oundviklig, men lämnar öppet frågan om vilka förutsättningar som krävs för att överraskning faktiskt ska uppstå. Forskning kring framgång på slagfältet, likt Henåkers och Friedmans, framhåller överraskning som en grundprincip men säger återigen lite om hur den ska åstadkommas (Friedman, 2017, s. 33; Henåker, 2023, s. 20).

1.3.2 Det transparenta slagfältet

Överraskning kan antas bli svårare på det moderna slagfältet som präglas mer av transparens än tidigare. Konceptet *transparent slagfält* uppstod som idé i samband med debatter om *Revolution in Military Affairs* och nätverksbaserad krigföring. Analytiker förutspådde att utbredd användning av sensorer och ledningssystem skulle minska krigets dimma dramatiskt och skapa en nästan kontinuerlig gemensam lägesbild, i den tidiga litteraturen ofta kallad *dominant battlespace knowledge* (Libicki & Johnson, 1995).

Forskningen om det transparenta slagfältet är förhållandevis ny och inte än så omfattande. Ett grundläggande verk kan sägas vara Freedmans *The Future of War* (Freedman, 2017) från 2017 som beskriver ett framtida transparent slagfält men som också argumenterar för att det inte utesluter överraskning. Mycket av den senare kunskapsutvecklingen härrör från analyser av kriget i Ukraina, där framför allt brittiska Royal United Services Institute (RUSI) bidrar med omfattande empiriska rapporter (Watling & Reynolds, 2025) dock utan att dessa utgör akademisk forskning i strikt mening. Vetenskapliga studier i detta ämne fokuserar ofta på enskilda teknologier, exempelvis satelliter (Sticher m.fl., 2023), obemannade system eller telekrig (Iorillo & Simonetti, 2025), och deras roll i att möjliggöra transparens, snarare än helheten på slagfältet.

Det transparenta slagfältet har gett upphov till en splittring i litteraturen. Å ena sidan argumenterar flera författare (Fox, 2022; Luttwak, 2023; Vershinin, 2024) för att realtidsövervakning och precisionsbekämpning kraftigt begränsar möjligheten till manöver och överraskning i tid och rum. I denna tolkning innebär ökad transparens att koncentration, förflyttning och förberedelser snabbt upptäcks och bekämpas, vilket gör överraskning praktiskt svår att genomföra. Å andra sidan menar andra forskare (Betts, 1982; Freedman, 2017) att dessa slutsatser överskattar transparensens faktiska effekter och underskattar krigets dynamik, kognitiva begränsningar och organisatoriska friktion.

Ett centralt bidrag i denna diskussion är analysen av Garnier och Néron-Bancel (Garnier & Néron-Bancel, 2024), som problematiserar antagandet om slagfältets fullständiga genomlysning. De menar att transparens inte bör förstås som ett permanent tillstånd, utan som resultatet av en pågående kamp om informationsöverlägsenhet. I denna kamp är transparens ojämn, temporär och sårbar. Författarna introducerar begreppet *windows* eller *corridors of opacity* för att beskriva tillfälliga situationer där motståndarens sensorer störs eller förstörs. Dessa fönster av opacitet skapar inte garanti för överraskning, men utgör nödvändiga förutsättningar för att den ska kunna uppstå även på ett i övrigt sensormättat slagfält.

Empiriska studier av kriget i Ukraina visar att omfattande sensor- och ledningssystem i praktiken har skapat en betydligt högre grad av slagfältstransparens än i tidigare konflikter (Watling & Reynolds, 2023). Fenomenet *transparent slagfält* har uppstått i verkligheten.

1.3.3 Överraskning på det transparenta slagfältet

Forskningen om militär överraskning som fenomen är relativt omfattande, men studier som fokuserar på överraskning på det transparenta slagfältet är få. Genom en fallstudie av förberedelserna för det ukrainska anfallet mot Kursk 2024 kartlägger jag metoder och fenomen som förklarar hur överraskning fortfarande kan uppnås och utnyttjas, samt vilka indikatorer vi bör leta efter hos fienden för att undvika att bli överraskade. Mitt akademiska bidrag ligger i att applicera ett syntetiserat konceptuellt ramverk för militär överraskningsteori på empiriska erfarenheter i en modern, sensormättad miljö och därigenom utveckla förståelsen för hur överraskning kan uppnås på det transparenta slagfältet.

2. Teori

2.1 Grunder

Flera militära teoretiker lyfter överraskning som en central princip men få beskriver hur den ska uppnås, ofta stannar man vid det klassiska receptet tid, plats och metod (Wirtz, James J., 2013, 3:34). I brist på tidigare teorier väljer jag att i denna studie konstruera ett eget syntetiserande teoretiskt ramverk för militär överraskning. Beskrivningen i *Överraskning och Vilsledning* (Ulfving, 2006, s. 98) utgör grundstommen, medan samtida och klassiska tänkare förstärker och kalibrerar ramverkets olika delar.

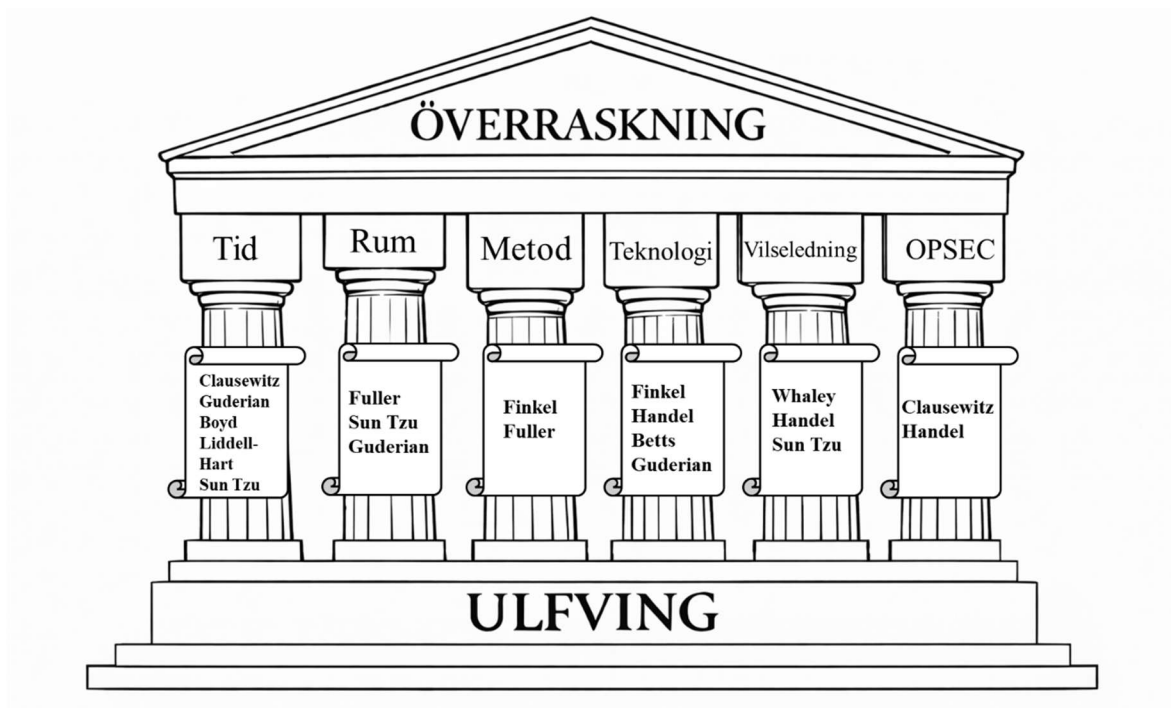
Ulfvings förklaring listar ett antal faktorer som bygger på tankar från Sun Tzu och sovjetiska doktriner (Ulfving, 2006, s. 98–99). Dessa är förutsättningar för att uppnå överraskning men det saknas en djupare analys av hur de samverkar, förstärker varandra och en viktning av dem. Jag tolkar det som att faktorerna starka förhållande till varandra är implicit och att viktningen är kontextberoende, exempelvis om fienden har en kompetent underrättelsefunktion så blir operationssekretess (OPSEC) viktigare. Det kan också fungera tvärtom och faktorerna motarbetar varandra. Exempelvis kan valet av en oväntad anfallsriktning göra att anfallet tar längre tid eller en omfattande vilsledningsoperation drar resurser som gör det svårt att uppnå tempo i anfallet (Handel m.fl., 2003, s. 99). Eftersom faktorerna kan förstärka eller motverka varandra på många sätt diskuterar jag endast de interaktioner som kan beläggas i fallet.

2.2 Vägar till överraskning

Ulfving menar att förutsättningarna för att en överraskning ska lyckas är:

- a) "...den angripnes ledning antingen inte känner igen, eller vägrar tro på, den information som pekar på en angripares förberedelser och intentioner." (Ulfving, 2006, s. 17)
- b) "...att den angripnes ledning vid tvekan fattar fel beslut, för sena beslut eller inga beslut överhuvudtaget." (Ulfving, 2006, s. 21)

För att nå till dessa förutsättningar behöver angriparen försöka maximera sina ansträngningar inom sex olika faktorer eller "vägar" som Ulfving också kallar dem.

Figur 4 Vägar till överraskning ett teoretiskt ramverk

2.2.1 Tid

Tid är den första av tre klassiska faktorer bakom överraskning. Sun Tzu, Guderian, Liddell Hart och Clausewitz betonar alla angriparens förmåga att slå till vid en oväntad tidpunkt (Sun Zi, 2015, s. 39; Guderian, 1992, s. 205; Liddell Hart, 1991, s. 323; Clausewitz, 1989, s. 198). Angriparen anfaller vid en tidpunkt som för fienden är oväntad. Detta kan ta sig olika uttryck som en oväntad tid på året, en oväntad tid på dygnet eller vid en tidpunkt när fienden inte förväntar sig att angriparens styrkeuppbyggnad är tillräcklig. Denna del av tidsfaktorn kan benämnas *timing*.

Den andra delen av tidsfaktorn är *tempo* och relaterar till att angriparens rörelse är så hastig att fienden inte hinner reagera kognitivt eller i rummet. Tankarna kring *tempo* förstärks av Boyds teori kring beslutsfattning som beskriver att den som uppfattar läget och agerar först successivt sätter sin fiende i en allt svårare situation där denne agerar för sent på ett läge som redan är överspelat (Osinga, 2007). Detta relaterar direkt till Ulfvings beskrivning om att den angripne tar fel eller för sena beslut.

2.2.2 Rum

Att angripa fienden från en oväntad riktning eller genom ett oväntat terrängavsnitt är en av de klassiska metoderna för att skapa överraskning och nämns återkommande i litteraturen (Sun Zi, 2015; Guderian, 1992, s. 205; Fuller, 1923, s. 273). Ulfving lyfter fram det tyska anfallet genom Ardennerna under andra världskriget, där angriparen utnyttjade en terräng som av försvararen betraktades som olämplig för pansaroperationer (Ulfving, 2006, s. 99). Just denna felbedömning gjorde riktningen oväntad och bidrog till den operativa överraskningens genomslag. Terrängens betydelse är dock inte statisk. Angriparen kan genom fältarbeten omforma terrängen och därmed skapa nya, oväntade anfallsvägar. Därigenom kan även svåra terrängavsnitt omvandlas till alternativa och överraskande angreppsriktningar.

2.2.3 Metod

Den tredje klassiska faktorn bakom överraskning är användningen av nya eller okonventionella metoder i striden. Detta kan handla om allt från utvecklingen av en ny doktrin till innovativa sätt att utnyttja befintliga förmågor. Ett ofta citerat exempel på doktrinär överraskning är den tyska tillämpningen av *blitzkrieg* under andra världskriget, vars

kombination av tempo, samordning och djupverkande manöver överrumplade flera fiender som fortfarande tänkte statistiskt likt första världskriget (Finkel & Tlamim, 2011, s. 14).

Överraskning genom metod kan också uppstå genom organisatorisk flexibilitet. En angripare som snabbt kan omforma sina förband, kombinera förmågor på nya sätt eller skapa temporära stridsgrupper utifrån uppgift och terräng blir svårare att förutsäga. Den tyska arméns förmåga att skapa ad hoc-stridsgrupper, *Kampfgruppen*, är ett tydligt exempel på en sådan anpassningsförmåga som kunde överraska fienden (Munzel, 1965, s. 227).

Slutligen kan innovativ planläggning i sig vara överraskande (Fuller, 1923, s. 404). Klassiska exempel som den trojanska hästen illustrerar hur en listigt utformad plan kan manipulera fienden och därigenom möjliggöra ett genombrott eller ett avgörande.

2.2.4 Teknologi

Teknologisk överraskning är en etablerad kategori i litteraturen och behandlas utförligt av bland andra Handel, Betts, Guderian och Finkel (Handel, 1987, s. 131; Betts, 1982, s. 111–113; Guderian, 1992, s. 205; Finkel & Tlamim, 2011). Samtliga framhåller att teknologisk överraskning kan uppstå på alla krigföringsnivåer och ofta ger oproportionerligt stor effekt, särskilt när den kombineras med faktorerna OPSEC och vilseledning (Handel, 1987, Kapitel 3).

Handel definierar teknologisk överraskning som:

... the unilateral advantage gained by the introduction of a new weapon (or by the use of a known weapon in an innovative way) in war against an adversary who is either unaware of its existence or not ready with effective counter-measures... (Handel, 1987, s. 3)

Definitionen skiljer mellan två typer:

1. Introduktion av ett helt nytt system.
2. Innovativ användning av befintliga system.

Litteraturen erbjuder flera historiska exempel. Ett exempel på det förstnämnda är Japans användning av en ny typ av torped vid attacken mot Pearl Harbor, vilket möjliggjorde träffar på amerikanska örlogsfartyg trots grunt vatten (Betts, 1982, s. 112). Ett exempel på det senare är Tysklands användning av tunga luftvärnskanoner som direkt eldunderstöd mot stridsvagnar 1940, ett oväntat taktiskt grepp som briterne inte hade förutsett (Handel, 1987, s. 4).

2.2.5 Vilsledning

Vilsledning är en klassisk och återkommande faktor i militär teori, ofta framträdande i verk av exempelvis Sun Tzu (Sun Zi, 2015), Whaley (Whaley, 2007) och Handel (Handel, 1989). Handel definierar vilsledning som “a purposeful attempt by the deceiver to manipulate the perceptions of the targets’ decision makers in order to gain an advantage” (Handel, 1989, s. 310). Svenska armén beskriver vilsledning mer konkret: Vilsledning utgörs dels av aktiva planerade åtgärder för att vilseleda, dels på rutinmässiga signaturanpassnings- och skenåtgärder för att försvåra upptäckt (Försvarsmakten, 2023, s. 105). Det centrala i båda definitionerna är att vilsledning inte sker av en slump, utan bygger på avsikt, planering och tilldelade resurser. Detta skiljer aktiv vilsledning från situationer där fienden vilseleds av egna misstag eller bristande förmåga. Även Ulfving beskriver hur vilsledning utgör en medvetet planerad verksamhet med ett tydligt syfte, mål och definierad målgrupp. Han framhåller dessutom att vilsledning är mest effektiv när den samordnas vertikalt över flera nivåer – från politisk strategisk nivå ned till den taktiska. En sådan orkestrering skapar en sammanhängande narrativ ram och förstärker möjligheterna att uppnå operativ eller strategisk överraskning (Ulfving, 2006, s. 15).

2.2.6 Operationssäkerhet (OPSEC)

”Strikt sekretess är ett oeftergivligt krav för att kunna åstadkomma överraskning” (Ulfving, 2006, s. 99) skriver Ulfving och får medhåll av Handel som beskriver hur OPSEC förstärker effekten av teknologisk överraskning (Handel, 1989, s. 146). Clausewitz skriver: ”The two factors that produce surprise are secrecy and speed.” (Clausewitz, 1989, s. 198). Att begränsa tillgången av information för egna förband kan vara nödvändigt för att hemlighålla operationen men måste balanseras mot förbandens behov att göra sin egen planering och förberedelser (Handel m.fl., 2003, s. 99). Detta drabbade de ryska förbanden under den fullskaliga invasionens första dagar, hemlighållandet hade lyckats väl men soldaterna saknade utrustning och förbanden hade bristfällig planering (Watling m.fl., 2022, s. 1).

2.3 Sammanfattning

Detta kapitel har utvecklat ett sammanhållet ramverk med sex huvudfaktorer: tid, rum, metod, teknologi, vilseledning och OPSEC. Ramverket är avsett att vara generellt (inte bundet till ett *transparent slagfält*), men i denna studie prövas det empiriskt i en miljö med hög informationsinhämtning. Andra faktorer som kan uppstå i analysen av empirin kan förstärka teorin i den särskilda kontexten, de tas då upp i ett senare kapitel. En styrka med ramverket är att det integrerar klassiskt krigsvetenskapligt tänkande och modern praktik till en tydlig struktur för att förstå hur militär överraskning kan skapas. I nästa kapitel operationaliseras dessa faktorer till teoretiserade spår i en processpårningsdesign.

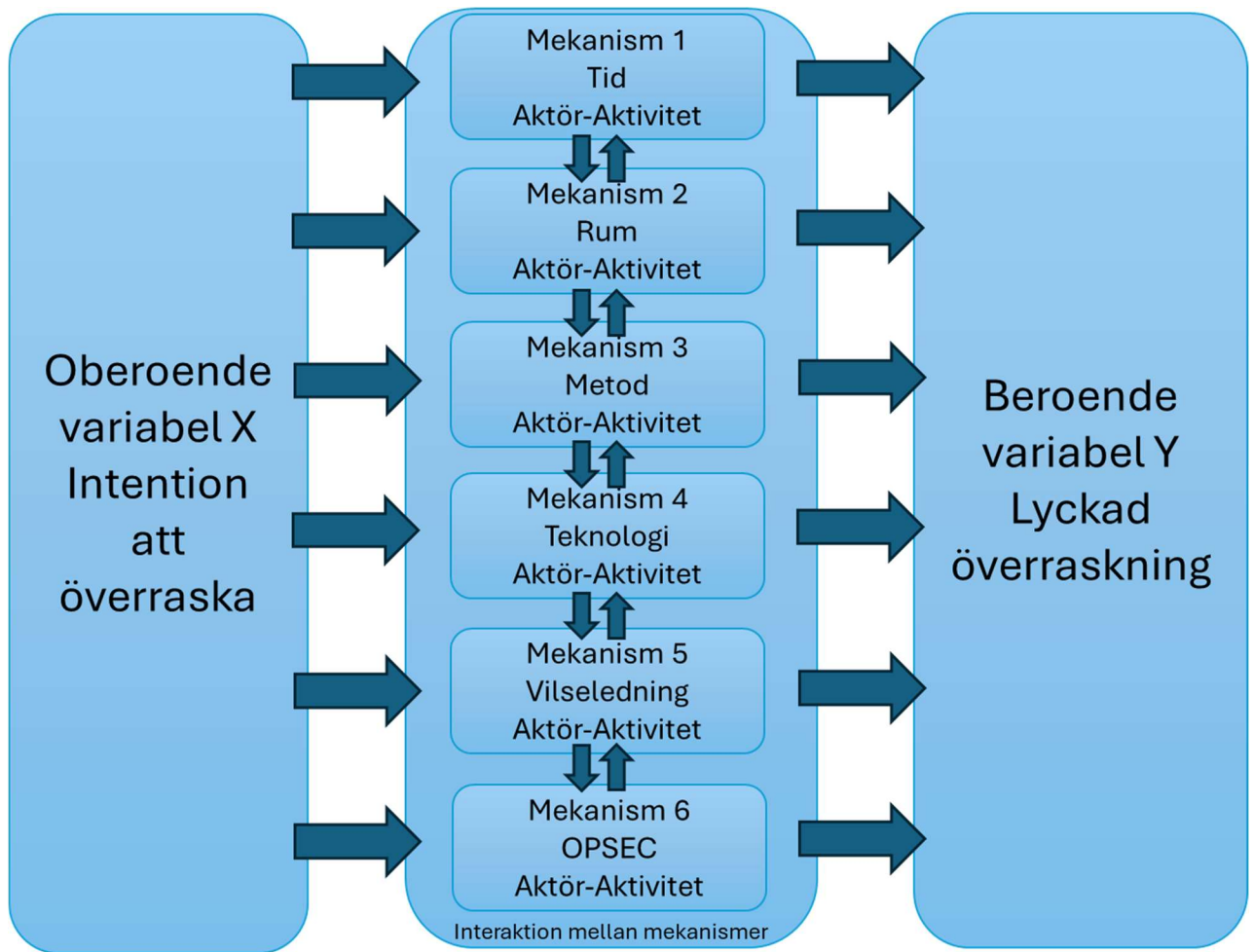
3. Metod

3.1 Processpårning

I en teoriprovande enfallsstudie av det ukrainska anfallet i Kursk använder jag processpårning för att förklara vilka mekanismer som påverkade utfallet. Jag menar att det är ett inflytelserikt fall enligt Gerrings definition (Gerring, 2016, s. 101), eftersom Ukraina lyckades överraska Ryssland och därmed utmanar påståendet att överraskning inte längre är möjlig på det transparenta slagfältet.

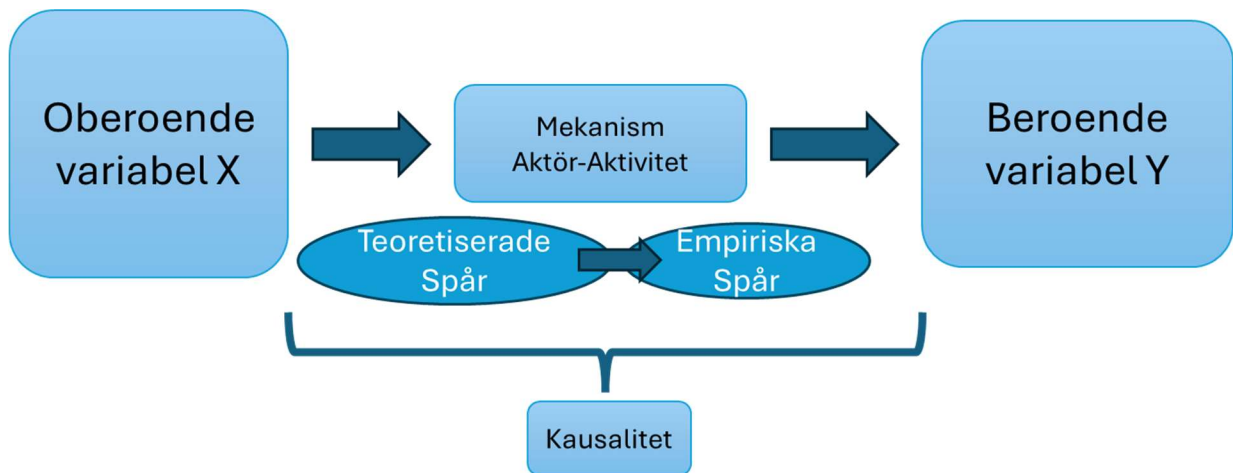
Jag använder den variant av processpårning som förespråkas av Beach och Pedersen (Beach & Pedersen, 2019). Metoden är effektiv för att styrka kausala samband, men har begränsad generaliserbarhet. Ricks och Liu (Ricks & Liu, 2018) föreslår en annan inriktning av processpårning, med en central tidslinje och flera teorier som jämförs, men deras modell bedöms mindre lämplig här, då kronologin i förberedelserna är svår att fastställa.

Teoriprovande processpårning syftar till att genom en deduktiv process testa en teori och belägga kausala mekanismer mellan oberoende variabel (X) och beroende variabel (Y). Beach och Pedersen (Beach & Pedersen, 2019) beskriver hur detta kan genomföras och jag stödjer mig på deras begrepp. Mekanismer avser *hur* den oberoende variabeln påverkar den beroende variabeln. Mekanismer kan verka var för sig eller samverka, exempelvis sekventiellt eller parallellt, och utgörs av en aktör som genomför en aktivitet som leder till utfallet eller till nästa mekanism. Figur 5 visar detta grafiskt.

Figur 5 Förhållande mellan variabler och mekanismer

Varje faktor i teorin blir alltså en mekanism som lämnar spår efter sig som jag letar efter. Spåren teoretiseras innan inhämtningen, dvs vilka spår borde finnas, och utgörs av empiriska spår efter inhämtningen (se figur 6).

Figur 6 Processpåring

Tabell 1 visar ett exempel med mekanismen *Rum*. *Oberoende variabel (X)* Intention att överraska -> genom *mekanismen (M)* *Rum* Ukraina anfaller i en oväntad riktning (aktör genomför aktivitet)-> *Beroende variabel (Y)* Fienden blir överraskad. Ett antal spår teoretiseras, en mätmetod för att få fram data fastställs och validiteten övervägs.

Mekanism med aktiviteter	Rum <ul style="list-style-type: none"> • Operationens anfallsriktning var oväntad. • Operationen utnyttjade oväntad eller felbedömd terräng.
Spår (Två olika benämns S1 och S2)	S1. Fortifikationer och förband i området är av lägre kvalitet.
	S2. Terrängen är ovanlig för anfallsstrid med större förband.
Mätmetod	S1. Analysera dokument och uttalanden
	S2. Analysera geodata och dokument.
Theoretical certainty	S1. Spåret måste finnas.
	S2. Spåret måste inte finnas
Theoretical uniqueness	S1. Ja, om området inte är väl försvarat var riktningen oväntad.
	S2. Ja, är anfallsterrängen sedd som olämplig är den vald i syfte att överraska.
Empirical certainty	Kan ej bedömas innan data analyseras
Empirical uniqueness	Kan ej bedömas innan data analyseras

Tabell 1 Exempel på processpåring med validitetsanalys

Teoretiseringen av spåren genomförs innan insamlad empiri och delas upp enligt följande:

Theoretical certainty innebär att spåret måste finnas för att mekanismen ska vara aktiv.

Theoretical uniqueness innebär att spåret inte kan vara spår av något annat än just denna mekanism.

Den empiriska dimensionen kan inte avgöras förrän data insamlats och analyserats men värderas på ett liknande sätt. *Empirical certainty* är ett koncept för att resonera kring anledningar att vi inte hittar spåret (tex brist på data) och om det innebär att det faktiskt inte finns något. *Empirical uniqueness* är ett koncept för att resonera kring om data verkligen är ett spår av mekanismen, kan det vara ett spår av något annat eller är det unikt för mekanismen. Dessa fyra koncept bidrar till processpåringens validitet.

3.2 Sammanfattning

I figur 7 sammanfattas studiens genomförande. Inledningsvis fastställer jag att det är ett fall av överraskning genom att undersöka om det fanns en intention och om den var lyckad. Därefter används teorins faktorer som mekanismer och jag teoretiserar vilka spår som kan finnas efter dessa. Detta ger mig vägledning till vilken empiri jag ska söka efter. Empirin analyseras och eventuella spår värderas enligt *certainty* och *uniqueness* liksom vanliga källkritiska grunder. Analysen svarar på om mekanismen var aktiverad eller inte och möjligen till vilken grad. Slutligen kan jag presentera vilka mekanismer som var aktiverade och ledde till den lyckade överraskningen. I resultatkapitlet redovisas teoretiserade spår, funna spår och andra empiriska observationer för varje mekanism.

Figur 7 Studiens genomförande

3.3 Empiriskt material och korpus

Studiens empiriska material utgörs av en sammansatt korpus av öppna källor relaterade till det ukrainska anfallet i Kursk i augusti 2024. Materialet har samlats in för att möjliggöra en teoriprovande processpåring av mekanismer bakom överraskning på ett transparent slagfält. Jag använder mestadels kvalitativa data, vilket gör att den aktuella kontexten värderas och lyfts fram. Flera forskare menar att detta är avgörande för att förstå varför mekanismer får effekt i det specifika fallet (Beach & Pedersen, 2019, s. 46; Falleti & Lynch, 2009, s. 1151).

Källmaterialet består huvudsakligen av sekundärkällor, däribland rapporter från etablerade försvars- och säkerhetspolitiska analysinstitut (exempelvis RUSI, Institute for the Study of War och Hudson Institute), journalistiska analyser och rapporter från internationella och ukrainska medier (såsom Financial Times, Wall Street Journal, New York Times och Ukrainska Pravda), samt öppna digitala källor i form av sociala medier och OSINT-material, inklusive Telegramkanaler och geolokaliserade videoklipp. Därutöver ingår ett begränsat antal primärkällor i form av uttalanden från ukrainska befälhavare och politiska företrädare, huvudsakligen förmedlade genom media.

Valet av sekundärkällor är en konsekvens av konfliktens pågående karaktär och den operativa och etiska problematik som intervjuer eller fältstudier skulle innebära. Ideala primärkällor hade varit intervjuer med operativt ansvariga befäl eller tillgång till interna planeringsdokument, men dessa bedöms vara otillgängliga på grund av sekretess, säkerhetsrisker och geografiska begränsningar. I detta sammanhang erbjuder kvalificerade sekundärkällor i praktiken bättre tillgång till sammanvägd information från flera nivåer än vad enskilda intervjuer sannolikt hade kunnat ge.

Materialet präglas samtidigt av flera källkritiska utmaningar. Många utsagor har publicerats efter operationens genomförande, vilket medför risk för efterhandskonstruktioner, selektivt minne och strategisk narrativformering. Detta gäller såväl uttalanden från ukrainska företrädare som ryska militärbloggare. Sociala medier utgör dessutom en arena där information inte enbart återger händelser, utan även används som ett verktyg för strategisk kommunikation, där aktörer aktivt formar narrativ för olika målgrupper, vilket kräver försiktighet vid tolkning.

I studien används empirin inte för att fastställa en fullständig eller definitiv beskrivning av operationens genomförande, utan för att identifiera empiriska spår av teoretiserade mekanismer. Frånvaro av observerbara spår tolkas därför inte nödvändigtvis som frånvaro av

en mekanism, utan kan bero på databegränsningar eller mekanismernas låga observerbarhet i öppna källor. Denna hantering av empirin är central för studiens processpårande ansats.

3.4 Validitet och reliabilitet

Den inre validiteten påverkas av hur väl operationaliseringen av mekanismer och spår mäter det som avses (Esaiasson m.fl., 2017, s. 59). Eftersom tidigare operationaliseringar saknas finns en viss osäkerhet, men en transparent metodbeskrivning gör det möjligt för läsaren att bedöma mätningens tillförlitlighet. Att kausalkedjan har sex parallellt verkande mekanismer och inte en kronologi mellan dem är en svaghet i studien. Ju fler mekanismer som kan beläggas i samma kausalkedja, desto starkare blir inferensen. Detta försöker jag motverka genom att teoretisera flera spår i samma mekanism och eftersträva *uniqueness* och resonera systematiskt kring *certainty* (Beach & Pedersen, 2019, s. 157).

Den yttre validiteten, det vill säga studiens generaliserbarhet, är begränsad på grund av ett litet urval och en ny, delvis obeforskad kontext. Empirin har dessutom en övervikt av västerländska och ukrainska källor, vilket kan påverka resultaten. När detta narrativ dominerar finns en risk att ukrainska åtgärder övervärderas och därmed mekanismernas effektivitet.

Reliabilitet eftersträvas genom att varje mekanism studeras via flera spår och genom att olika typer av källor används för triangulering. Alternativa förklaringar till identifierade mekanismer beaktas och värderas för att stärka studiens trovärdighet. Databasinsamlingen bygger främst på sekundärkällor, kompletterade med primära uttalanden från exempelvis ukrainska företrädare i offentlig kommunikation. Tillgång till nyckelpersoner hade kunnat stärka reliabiliteten ytterligare, men bedömdes inte som praktiskt genomförbart.

Min förförståelse efter 25 års arbete som pansarofficer inom Försvarmakten, de senaste åren med särskilt fokus på kriget i Ukraina, innebär en risk för bias. Som svensk officer finns en risk att ukrainska handlingar omedvetet tolkas mer positivt och ryska mer negativt (Drake & Heath, 2010, s. 54). Detta har hanterats genom en transparent metodredovisning samt genom en konsekvent anknytning till tidigare forskning och etablerade teoretiska begrepp.

Den valda ansatsen lämpar sig för att undersöka kausalitet genom processpåring, även om alternativa metodval som kvantitativa analyser av geodata eller slagfältsstatistik i teorin hade kunnat öka reliabilitet och yttre validitet. En sådan design hade dock fortsatt krävt subjektiva avgränsningar och bedömdes inte lika väl lämpad för att analysera de mekanismer som står i fokus i denna studie.

4. Analys

Analysen av den insamlade empirin genomförs med hjälp av de teoretiska faktorerna som ska ses som mekanismer mellan oberoende och beroende variabel. Den oberoende variabeln, Ukrainas intention att överraska, är väl belagd (Yan, 2025). Att den beroende variabeln, lyckad överraskning, blev utkomsten är både västerländsk media och experter (Decoding Geopolitics Podcast with Dominik Presl, 2024) liksom ryska militära bloggare (@rybar, 2024) överens om. Empirin visar stora mängder av ryska fångar (Coffey & Kasapoglu, 2024) och brist på evakuering av civila i området (Kyrylenko, 2024b) vilket ytterligare talar för att Ryssland blev överraskat.

4.1 Tid

I analysen utgår jag från den teoretiska definitionen av tid som en väg till överraskning, anfall vid ett oväntat tillfälle (*timing*) och anfall med hög hastighet (*tempo*).

Teoretiserade spår

Mekanismen tid teoretiseras genom spår kopplade till *timing* och *tempo*. Operationen förväntas genomföras vid en tid på året som normalt inte lämpar sig för större offensiver, exempelvis när väder och begränsad framkomlighet försvårar rörlighet och flygunderstöd. Vidare inleds operationen under en period då Ryssland är operativt ansträngt, exempelvis i närheten av en kulminationspunkt eller inför egna större offensiva operationer.

Utöver detta antas förberedelserna ske med hög hastighet, vilket minskar den ryska reaktionstiden från identifierade indikatorer till genomförda motåtgärder. I genomförandefasen används förband med hög rörlighet, vilket möjliggör ett snabbt tempo. Slutligen antas operationen resultera i omedelbara landvinningar, inom 24 timmar, vilket i så fall indikerar ett högt tempo i genomförandet.

Empiriska spår

I empirin återfinns flera spår som är relevanta för mekanismen tid. Institute for the Study of War rapporterar att operationen inleddes vid en tidpunkt då ryska förband var kraftigt ansträngda i Kharkiv- och Donetsk-områdena, vilket indikerar ett gynnsamt tillfälle för Ukraina att utnyttja rysk operativ obalans (Evans, 2025).

Flera källor beskriver vidare hur förberedda anfallsstråk skapades genom mineringar, användning av små lättroliga enheter samt mekaniserade förband som genomförde anfall med hög hastighet (Evans, 2025; Warzone, 2025). Detta stöds även av samtida vittnesmål. En ukrainsk soldat i gränstrupperna uttryckte: “Sometimes it seems to me that we are moving too fast. I don't even understand how?”, vilket talar för att tempot upplevdes som mycket högt även på förbandsnivå.

Inom 24 timmar hade ukrainska förband avancerat cirka tio kilometer in på ryskt territorium (Wolkov m.fl., 2024). Även om detta är begränsat i jämförelse med storskaliga manöveroperationer såsom Desert Storm, är det i relation till andra anfall under kriget i Ukraina ovanligt högt och indikerar ett snabbt initialt tempo. Samtidigt var tiden på året gynnsam för offensiva operationer, vilket talar emot att årstiden i sig valdes som en oväntad faktor för att uppnå överraskning (Coffey & Kasapoglu, 2024, s. 3).

Utvärdering

Empirin ger endast begränsat stöd för timing som mekanism. Varken årstiden eller andra tydliga indikatorer tyder på att Ukraina avsåg att utnyttja ett oväntat läge, att Ryssland var operativt ansträngt kan lika gärna ha varit en följd av krigets dynamik och inte ett resultat av ukrainsk planering för överraskning. *Timing* bedöms därför inte vara en stark eller unik mekanism i detta fall.

Däremot finns empiriskt unika och relativt starka spår av högt *tempo*. Förberedelsernas hastighet, användningen av lättroliga och mekaniserade förband samt de snabba landvinningarna inom det första dygnet tyder sammantaget på att Ukraina använde *tempo* för att begränsa rysk reaktionstid. Dessa spår är svåra att förklara med alternativa mekanismer och bedöms därmed indikera att *tempo* utgjorde en aktiv och betydelsefull del av mekanismen tid.

4.2 Rum

Här tillämpas den teoretiska definitionen av rum, dvs. angriparens användning av oväntad riktning eller terräng.

Teoretiserade spår

För att mekanismen rum ska vara verksamt teoretiseras två spår. För det första antas operationens anfallsriktning vara oväntad för motståndaren. För det andra antas operationen utnyttja terräng som antingen bedömts som olämplig för offensiva operationer eller på annat sätt felbedömts av Ryssland.

Empiriska spår

Empirin indikerar att det område som valdes för anfallet sannolikt utgjorde en oväntad anfallsriktning. Flera omständigheter pekar i denna riktning. Det var Ukrainas första markinvasion in på ryskt territorium (Kostenko & Lister, 2025), något som tidigare förekommit men då genomförts av ryska oppositionella frivilligförband snarare än reguljära ukrainska förband (Shumilin, 2023).

Vidare fanns kritiska system såsom artilleri och drönarförmåga endast i begränsad omfattning i området (Boyer & Becker, 2024). Försvaret bestod i huvudsak av värnpliktiga och gränstrupper, vilket både *Wall Street Journal* (Marson, 2024) och ryska militärbloggare (@dva_majors, 2024) bekräftar. Dessa källor menar att detta tyder på en låg rysk prioritering av att försvara området, vilket i sin tur indikerar att anfallsriktningen inte uppfattades som sannolik.

Samtidigt var valet av terräng i sig inte överraskande. Den öppna terrängen med flera vägar lämpar sig väl för anfallsstrid med mekaniserade förband (Coffey & Kasapoglu, 2024, s. 3). Terrängen var dock minerad och innehöll fördröjande fältarbeten. Ukrainska special- och ingenjörförband röjde vägar genom dessa hinder inför och under anfallet, men detta får betraktas som normala åtgärder snarare än ett oväntat nyttjande av terrängen.

Utvärdering

Spåren av den oväntade anfallsriktningen är empiriskt unika, de kan inte tyda på något annat än att riktningsvalet var avsett att överraska och ledde till lyckad överraskning. Däremot var

terrängen i området inte anledningen till att riktningen var oväntad utan snarare att Ryssland inte väntade sig anfall på rysk mark. Det fanns inte heller några tydliga militära geografiska värden i området.

4.3 Metod

Metod avser enligt teorin nya, oväntade eller innovativa sätt att föra strid eller organisera styrkor. Denna definition ligger till grund för operationaliseringen nedan.

Teoretiserade spår

För att mekanismen metod ska vara verksam teoretiseras flera spår kopplade till hur operationen planerades, organiserades och genomfördes. Det antas att nya metoder användes under operationen, alternativt att befintliga metoder tillämpades på ett för motståndaren oväntat sätt. Vidare antas att organisationen av förbanden var oväntad. Slutligen undersöks om operationsplanen som helhet kan betraktas som innovativ.

Empiriska spår

Operationen innehöll en ”combined joint force” (Nistorescu, 2024, s. 94) med understöd från högre nivå vilket visade prov på en planering och samordning av sällan skådat slag under kriget. I förberedelseskedet inhämtade specialförband underrättelser och förberedde anfallskorridorer (Denisova, 2024), drönare och luftvärn nedkämpade fiendens drönare och helikoptrar, PSYOPS-förband vilseledde fienden (Warzone, 2025) och telekrigsförband störde fiendens signalspaning. Under genomförandet användes små rörliga elitförband understödda av drönare, flyg (Coffey & Kasapoglu, 2024, s. 4) och ingenjörer (Kyrylenko, 2024a) för att med högt tempo tränga genom fiendens försvar (Evans, 2025).

Det empiriskt mest framträdande är Ukrainas systematiska försök att förblinda ryska förband genom att bekämpa optiska och elektromagnetiska sensorer inför och under operationen (Baker, 2024; Marson, 2024). Cyberattacker skedde samtidigt, men tillgänglig empiri indikerar begränsad eller oklar effekt i detta avseende (Antoniuk, 2024).

Utvärdering

Det finns inget empiriskt stöd för att operationsplanen var innovativ eller att förbanden organiserades på ett sätt som i sig kunde skapa överraskning. Den höga graden av samordning

mellan olika förmågor var effektiv och ovanligt väl genomförd i kontexten av det pågående kriget, men representerar inte en ny eller oväntad metod. Även om denna samordning sannolikt bidrog till operationens framgång, och kan ha påverkat graden av överraskning eftersom ryska förband sällan mött en så väl koordinerad kraft, är den inte empiriskt unik. Åtgärderna syftade till att bryta igenom försvarslinjer och upprätthålla tempo, snarare än att specifikt skapa överraskning.

Det som är empiriskt unikt är Ukrainas fokus på att systematiskt förblinda Ryssland genom *counter-ISR* (förblindande åtgärder mot fiendens sensorer), i syfte att dölja förberedelser och genomförande. Dessa åtgärder genomfördes bara för att överraska. När spaningsdrönare, helikoptrar och elektroniska spaningssystem bekämpades skapades det som Garnier och Néron Bancel kallar *window of opacity*, ett tillfälle att manövrera dolt på det transparenta slagfältet. Förutom det uppenbara att fienden är förblindad så menar de att fiender på olika nivåer kan ha börjat förlita sig så mycket på sina sensorer att de bortser från möjligheten till överraskning och när sensorbortfallet inte upptäckts i tid uppstår chock när överraskningen lyckas (Garnier & Néron-Bancel, 2024, s. 64).

4.4 Teknologi

Teknologi förstås i enlighet med Handel och Betts som införandet av nya system eller innovativt bruk av kända system.

Teoretiserade spår

För att mekanismen teknologi ska vara verksamt teoretiserar spår som rör både införandet och användningen av tekniska system. Det antas att ny teknologi användes under operationen, alternativt att befintlig teknologi tillämpades på ett nytt eller oväntat sätt i syfte att skapa överraskning.

Empiriska spår

Även om källor menar att operationen visar på att ny teknologi användes för att nå fördelar, exempelvis ”The offensive operation demonstrated the Ukrainian forces’ capacity to integrate joint and joint manoeuvre operations, leveraging new technologies that can generate multi-domain effects” (Bielieskov, 2024) så är det ingen som förklarar vilka teknologier de menar ledde till överraskning.

Ett undantag rör användandet av drönare för att bekämpa ryska spaningsdrönare och helikoptrar (Baker, 2024; Marson, 2024). Detta representerar ett ovanligt bruk av befintlig teknologi och kan betraktas som ett spår av teknologin använd på nytt sätt. Därtill lyfter några källor (Bielieskov, 2024; Evans, 2025) Ukrainas användning av telekrig för att förblinda fienden, men det framgår inte vilka system som användes eller om dessa skapade någon teknologiskt överraskande effekt.

Utvärdering

Användningen av drönare för att bekämpa fientliga drönare var relativt ovanligt vid tiden för operationen och att för första gången bekämpa helikoptrar med drönare är ett empiriskt unikt spår av mekanismen teknologisk överraskning (teknologi använt på ett nytt sätt). Förmågan att skjuta ner dessa farkoster från marken är inte ny och syftet var sannolikt inte att överraska varvid jag menar att mekanismen inte bidrog till den lyckade överraskningen.

Telekrigets roll är svårare att bedöma. Frånvaron av detaljer kan bero på att dessa system inte lämnar synliga spår och att kapaciteten är hemlig. Frånvaron av empiri betyder inte nödvändigtvis innebär frånvaro av fenomenet (*empirical certainty*). Det går därför inte att utesluta att teknologisk överraskning skedde inom det elektromagnetiska spektrumet, men tillgängligt material möjliggör inte ett positivt test av mekanismen. Sammantaget ger empirin svagt stöd för att mekanismen teknologisk överraskning var aktiverad.

4.5 Vilselledning

Vilselledning analyseras enligt Handel och Ulfvings definition: avsiktliga, planerade åtgärder för att påverka fiendens perception.

Teoretiserade spår

För att mekanismen vilselledning ska vara verksamt teoretiserar spår som rör både planerade och rutinmässiga åtgärder. Det antas att planerad vilselledning genomfördes i förberedelseskedet, exempelvis genom informationsoperationer eller skenåtgärder, samt att vilselledning även genomfördes under själva genomförandeskedet. Vidare antas att rutinmässiga åtgärder såsom maskering, spridning, radiotystnad och marschdisciplin genomfördes i förstärkt form i syfte att påverka motståndarens lägesuppfattning.

Empiriska spår

Det finns omfattande empiriska spår av vilseledning i planeringsfasen av operationen. Chefen för den ukrainska militära underrättelsetjänsten, Kyrylo Budanov, varnade i en intervju den 16 maj 2024 för en förestående rysk invasion i Sumy (Meheut m.fl., 2024), vid en tidpunkt då operationen enligt tillgänglig empiri redan hade förberetts under flera veckor. Uttalandet kan tolkas som ett försök att vilseleda Ryssland och samtidigt skapa en trovärdig förklaring till eventuella ryska spaningsfynd i området.

Vidare genomfördes en mer omfattande vilseledningsoperation inför och under anfallet i syfte att dölja de faktiska förberedelserna. Operationen innebar bland annat skapandet av ett skenförband, den 88:e mekaniserade brigaden, som rapporterades träna i området kring Sumy och därmed skulle kunna förklara ryska sensorobservationer. Den 27 juli påbörjade flera PSYOPS-förband skenoperationer i Charkivregionen i syfte att simulera ökad militär aktivitet. Skenmål, skensändningar och högtalare som sände stridsfordonsbuller användes för att vilseleda motståndaren att uppfatta den ökade aktiviteten i nordöstra Ukraina som fokuserad till Charkiv snarare än Sumy, samtidigt som förflyttningen av den 80:e luftlandsättningsbrigaden doldes (Perun, 2025; Warzone, 2025).

Även förflyttningen av den 61:a mekaniserade brigaden till området understöddes av vilseledningsåtgärder enligt Wall Street Journal (Marson, 2024). Under själva anfallet fortsatte vilseledningen genom informationsoperationer där ryska misstag publicerades och förstärktes i media, medan ukrainska förbandsrörelser och dispositioner i möjligaste mån doldes för att skapa osäkerhet kring händelseutvecklingen. Frånvaron av officiella tillkännagivanden från ukrainska myndigheter (Cursino, 2024), i kombination med tidigare räder av ryska frivilligförband över gränsen, bidrog ytterligare till denna förvirring. När ryska befälhavare under invasionsdagen rapporterade att det rörde sig om en mindre skärmytsling (Evans, 2025), indikerar detta att även det andra målet med vilseledningen – att få Ryssland att tvivla på invasionens avsikt och omfattning – uppnåddes.

Slutligen framgår att ukrainska telekrigsförband störde sensorer med förmåga att inhämta information om förbandsrörelser under förberedelseskedet, samtidigt som andra sensorer lämnades opåverkade för att kunna uppfatta skensignalering (Bielieskov, 2024). Denna störning fortsatte även under genomförandeskedet (Boyer & Becker, 2024, s. 3) i syfte att vidmakthålla förvirring hos motståndaren.

Däremot återfanns inga tydliga empiriska spår av att rutinmässiga åtgärder såsom maskering, spridning eller radiotystnad genomfördes i förstärkt form. Detta bör dock inte tolkas som att mekanismen var inaktiv, frånvaron av spår är sannolikt ett resultat av databegränsningar (*low empirical certainty*). Rutinåtgärder som maskering och radiotystnad lämnar få synliga avtryck i öppna källor och hade sannolikt endast kunnat beläggas genom intervjuer.

Utvärdering

Empirin ger starkt stöd för att vilseledning var en aktiv och medvetet planerad del i operationen. De identifierade skenåtgärderna, informationsoperationerna och telekrigsåtgärderna är empiriskt unika spår och svåra att förklara genom alternativa mekanismer. Frånvaron av spår efter förstärkta rutinåtgärder kan inte tolkas som att mekanismen saknades, eftersom dessa åtgärder normalt inte lämnar observerbara avtryck i öppna källor. Den mest rimliga tolkningen är att datatillgången är otillräcklig snarare än att åtgärderna saknades (*empirical certainty*). Sammanfattningsvis tyder empirin starkt på att vilseledning var en central och aktiv mekanism bakom den ukrainska överraskningen.

4.6 OPSEC

OPSEC avser enligt teorin strikt sekretess och begränsning av informationsflöden för att försvåra fiendens lägesuppfattning

Teoretiserade spår

För att mekanismen OPSEC ska vara verksam teoretiseras spår som rör både särskilda och rutinmässiga åtgärder för att höja operationell säkerhet. Det antas att operationen innehöll särskilda åtgärder som syftade till att begränsa informationsflöden och därigenom försvåra motståndarens lägesuppfattning. Vidare antas att rutinmässiga åtgärder för operationell säkerhet genomfördes under såväl förberedelse- som genomförandeskedet.

Empiriska spår

Flera källor (Boyer & Becker, 2024, s. 2; Zakharchenko, 2024) beskriver att den initiala planeringen genomfördes av ÖB Oleksandr Syrskyi personligen tillsammans med en mycket liten krets planerare under strikt sekretess. Kommunikation skedde inte via internet eller radio, utan uteslutande genom fysisk närvaro för att undvika avlyssning och cyberintrång.

Förbanden som skulle delta informerades sent i processen. Brigadchefer mottog sina order ungefär fem veckor före operationens start direkt från ÖB. Överstelöjtnant Dmytro Voloshyn, chef för 82. luftlandsättningsbrigaden, beskriver: “Preparations for the Kursk operation began at the end of June this year. We learned about it from the order of the commander-in-chief.” (Zakharchenko, 2024)

Bataljonschefer informerades ännu senare, omkring en vecka innan anfallet: “We were told about the operation about a week before it started, when units started being redeployed from the Toretsk front.” – Andrii Horets, bataljonchef i 95. Luftlandsättningsbrigaden (Kyrylenko, 2024b)

Soldater i de deltagande förbanden orienterades först dagar före operationen (Miller, 2024). Västliga allierade informerades inte alls i förväg (Miller, 2024), och inte heller ukrainska förband i närområdet som inte deltog aktivt (Kyrylenko, 2024a). Detta visar på en avvägd plan för dissemination av den hemliga planen.

Trots soldaternas tillgång till smartphones och sociala medier finns inget känt läckage kopplat till operationen. Släkt och vänskapsband på båda sidor gränsen gör denna risk särskilt kontextberoende i fallet. Förbandens disciplin lyfts fram som en nyckelfaktor i att hålla operationen hemlig (Coffey & Kasapoglu, 2024, s. 5).

Ukrainska EW-förband störde rysk signalspaning för att förhindra upptäckt av förberedelser (Bielieskov, 2024). Detta bidrog till OPSEC men analyseras primärt som en del av mekanismerna metod och vilseledning, då deras syfte var bredare än enbart sekretess.

Utvärdering

Empirin ger starkt stöd för att OPSEC var en central del av planen. De identifierade spåren: den strikt begränsade planeringskretsen, den sent givna ordern till chefer på olika nivåer, den begränsade disseminationen till förband samt selektiv störning av rysk signalspaning, är alla empiriskt unika för en avsiktlig OPSEC-strategi. Inga spår av förstärkta rutinmässiga OPSEC-åtgärder framträder i öppna källor. Detta är förväntat då sådana åtgärder normalt inte lämnar tydliga avtryck och främst kan beläggas genom intervjuer (*low empirical certainty*).

De åtgärder som tidigare nämnts för att dölja förbands rörelser och gruppering samt förblindning av fiendens sensorer skulle kunna sägas vara en del av operationssekretess men jag har valt att i stället hantera dessa som exempel på olika mekanismer som förstärker

varandra. Sammanvägt framstår OPSEC som en av de mest betydelsefulla mekanismerna bakom utfallet.

4.7 Sammanfattning av empiri

Tabell 2 sammanfattar mekanismernas aktivering och deras sannolika påverkan på utfallet. Den ska inte tolkas kvantitativt, utan som en analytisk översikt av styrkan i de funna spåren och deras empiriska diagnosvärde.

Analysen visar att tre mekanismer (rum, vilseledning och OPSEC) uppvisar empiriskt unika och starka spår, vilket innebär att de svårligen kan förklaras av alternativa mekanismer. Dessa tre bildar tillsammans en sammanhängande struktur: en oväntad riktning möjliggjordes genom strikt sekretess och omfattande vilseledningsåtgärder. Det är denna mekanismkonstellation som metodologiskt förklarar den kausala vägen till överraskning i fallet.

Mekanism	Aktiv	Kommentar
Tid	Delvis	Endast tempo
Rum	Ja	Oväntad anfallsriktning
Metod	Delvis	Förblinding av sensorer
Teknologi	Nej	Kan ej beläggas
Vilseledning	Ja	Planerad och systematisk
OPSEC	Ja	Planerad och systematisk

Tabell 1 Sammanfattning av mekanismernas påverkan på utfallet

5. Diskussion

Hur lyckades Ukraina överraska Ryssland i Kursk? Studien visar att det moderna, sensormättade slagfältet inte eliminerade möjligheten till överraskning, men att det ställde höga krav på en noggrann och samordnad tillämpning av klassisk överraskningsteori, anpassad till en ny kontext. Studien ligger därmed närmare de tolkningar som betonar överraskningens beständighet trots ökad transparens (Betts, 1982; Freedman, 2017).

Ukraina lyckades skapa tillfälliga *windows of opacity* på ett i grunden transparent slagfält, samtidigt som rysk perception manipulerades. Dessa fönster kan förstås som empiriska exempel på den typ av temporär och lokal ogenomskinlighet som beskrivs av Garnier och Néron-Bancel (Garnier & Néron-Bancel, 2024). Studien bidrar därmed till att konkretisera ett begrepp som i tidigare forskning främst har behandlats teoretiskt.

De sex vägarna till överraskning som utgjorde studiens teoretiska ramverk samverkade för att skapa, skydda och utnyttja dessa fönster. Ingen enskild mekanism var sannolikt tillräcklig i sig, överraskningen uppstod genom deras sammantagna och ömsesidigt förstärkande verkan.

Studien identifierar flera sätt genom vilka Ukraina skapade ogenomskinlighet, men det mest effektiva och analytiskt intressanta är den medvetna och systematiska counter-ISR-kampanjen. Med olika medel förstördes, stördes och förblindades ryska sensorer som hade möjlighet att upptäcka de verkliga förberedelserna, samtidigt som andra sensorer tilläts verka och därigenom upptäcka skenoperationerna. Detta genomfördes inte ad hoc, utan framstår som planerat och koordinerat. I analysen har counter-ISR behandlats som en del av mekanismen *Metod*. Empirins tydlighet vad gäller de förblindande åtgärdernas effektivitet och deras direkta koppling till de sensorer som utgör grundförutsättningen för ett transparent slagfält öppnar dock för ett vidare teoretiskt resonemang. Resultaten indikerar att aktiv förblindning av fiendens ISR kan utgöra en så central förutsättning för överraskning på det transparenta slagfältet att det i framtida teoriutveckling kan övervägas som en egen faktor snarare än enbart en metod.

Det finns begränsad transparens i empirin kring utnyttjandet av telekrig i operationen men det finns stöd i spåren för att det var ett medel för att förblinda motståndaren och fungerade som möjliggörare i nästan alla mekanismer. Detta bygger på inferenser från flera mekanismer

snarare än på direkt observerbara spår. Telekrig kan på unika sätt skapa ogenomskinlighet som både skyddar egna förberedelser och stöder skenoperationer.

Tid (*timing*) och teknologisk överraskning framstår som svagare faktorer och behöver därför belysas särskilt. De är fortfarande viktiga faktorer för överraskning och bara för att jag inte hittade starka spår efter dem som mekanismer betyder det inte att de inte verkade alls. Beach och Pedersen påtalar detta i sin metod genom begreppet *empirical certainty*, men i båda fallen borde det ha funnits spår om mekanismerna var aktiva. Undantaget är exempelvis elektromagnetiska eller cyber-innovationer som det är svårt att hitta spår efter.

Teknologisk överraskning är svårt att framtvinga, det krävs att det finns ett överraskande nytt system eller ett nytt sätt att använda system. Att systemet finns tillgängligt blir därmed en lycklig slump om inte det är så att överraskningen planeras runt just teknologin som i fallet med de japanska grundgående torpederna.

Det teoretiska ramverket är inte tänkt att användas som ett kemirecept där samtliga ingredienser måste ingå för att få rätt utfall utan man försöker inkludera så mycket av så många faktorer som möjligt. Timing är svårt när situationen kräver att operationen börjar planeras mer än fem månader innan genomförande, vem vet hur slagfältet kommer att se ut så långt i framtiden? Tempo användes synbart effektivt i genomförandet men även tempo blir svårare då fler förmågor och nivåer behöver samordnas för att skapa *windows of opacity*.

Slutligen visar analysen att vilseledning var en effektiv faktor för att uppnå överraskning. För att en vilseledning för en operation av den här storleken ska lyckas så bör synergieffekter eftersträvas genom att åtgärder från olika nivåer kombineras och samordnas (Ulfving, 2006, s. 15). Sannolikt lades mycket tid och resurser från alla krigföringsnivåer (möjligen även politisk nivå) på de olika vilseledningsoperationerna, en kostnad som inte ska underskattas.

6. Slutsats

Ukraina uppnådde överraskning på det transparenta slagfältet mot Ryssland i Kursk. Överraskningen var tydligast på operativ nivå, där den var ämnad, men det finns indikatorer på att även taktisk och strategisk nivå påverkades (Ryan, 2024). Genom en teoriprovande processpåring har studien kunnat visa den kausala processen genom vilken överraskningen åstadkoms och därmed besvarat forskningsfrågan:

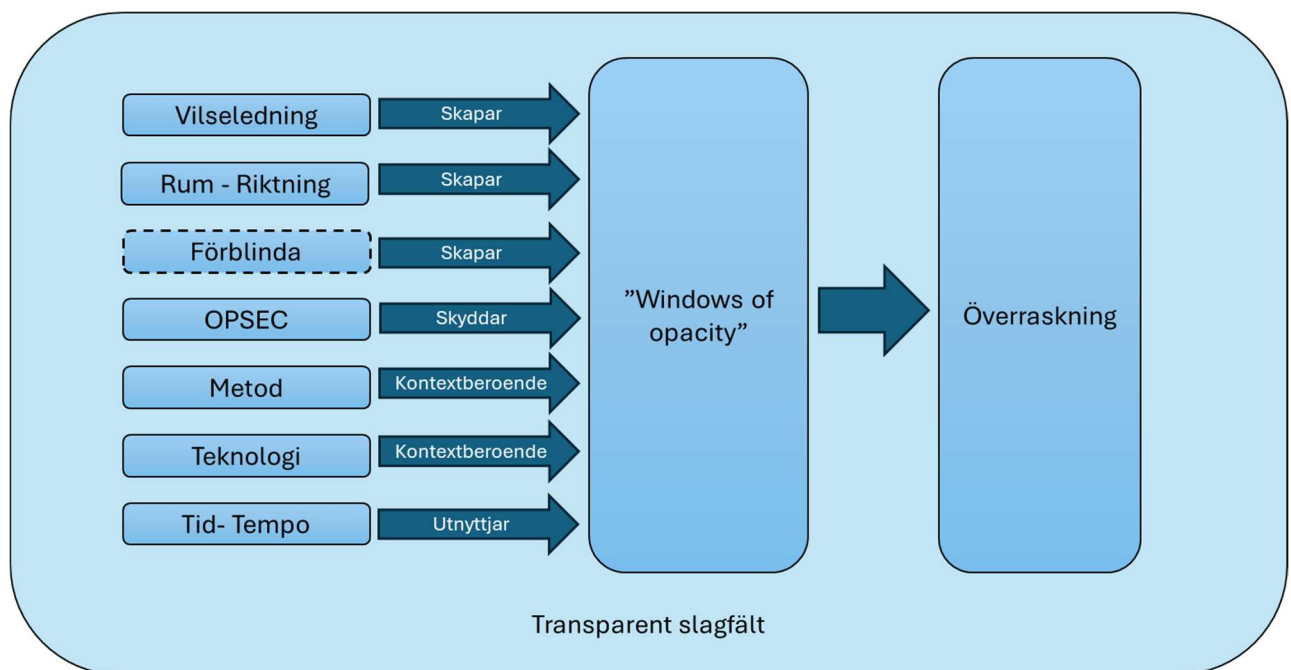
Hur kan man överraska en fiende på det transparenta slagfältet?

En kombination av faktorerna (utom teknologisk överraskning) i det teoretiska ramverket samverkade för att uppnå utfallet men oväntad riktning, en framgångsrik vilseledning och operationssekretess framstår som tydligast. Resultatet indikerar att överraskning är möjlig på det moderna transparenta slagfältet och ger oss insikt i hur det kan åstadkommas.

Studien visar att ramverket, som skapades med Ulfvings vägar till överraskning som grund och som förstärktes med klassisk överraskningsteori, får stöd. Nyttan med att störa eller förstöra fiendens sensorer är tydlig och detta indikerar behovet av att pröva *förblinda* som ytterligare en faktor i ramverket när det appliceras på det moderna slagfältet. Faktorerna skapar, skyddar och utnyttjar *windows of opacity* i transparensen och tankesättet kring detta som Garnier och Néron-Bancel (Garnier & Néron-Bancel, 2024, s. 63) presenterar har visat sig vara användbara och bör fortsatt vara en grund i studier kring transparens. Kursk som inflytelserikt fall har belysts ur vinkeln överraskning och kausala mekanismer har processpårats. Resultaten är generaliserbara i den meningen att de mekanismer som identifierats i studien kan bidra till förståelsen av militär överraskning även i andra ISR-täta konflikter, utan att den specifika kontexten i Kursk kan antas vara allmängiltig.

6.3 Bidrag till professionen

Studien bidrar till professionen genom det teoretiska ramverket påvisa faktorer som möjliggör lyckad överraskning och kan användas i doktriner och i läromedel. Vidare visar studien på nyttan för moderna arméer att integrera telekrig i alla operationer, både för att skydda förband och för att skapa förutsättningar för offensiva operationer. Den andra sidan av myntet är EMCON och operationssekretess i det elektromagnetiska spektrat. De ukrainska soldaterna pejlades inte och läckte, såvitt vi vet, inget till Ryssland via sociala medier eller avlyssnade samtal. Att hitta metoder för hur vi ska lyckas med detsamma i svenska armén samtidigt som vi vill ha filmat material och vittnesmål från frontlinjen till våra informationsoperationer kräver eftertanke. Slutligen menar jag att trots att operationen planerades och leddes från operativ nivå så är de flesta slutsatser gångbara även på taktisk nivå.

Figur 8 Faktorernas verkan på det transparenta slagfältet

6.4 Studiens etiska och samhälleliga implikationer

Matthew Ford beskriver *participatory warfare* med exempel från bland annat Ukraina, där civila med hjälp av mobiltelefoner kan understödja militären genom att lokalisera och identifiera mål (Ford, 2025). Att operationssekretess är avgörande på det transparenta slagfältet har belysts av denna studie och denna faktor leder till en etisk spänning som går bortom den Ford beskriver mellan civila och fientlig militär. Spänningen riskerar nämligen också att uppstå mellan den egna befolkningen och den egna militärens behov av informationskontroll. Frågan blir därmed hur individens rätt till kommunikation och personlig integritet kan balanseras mot militära krav på begränsad informationsspridning i krig och kris.

6.5 Förslag på vidare forskning

Kursk är ett inflytelserikt fall som förtjänar vidare forskning. Detta är särskilt angeläget i en situation då Ryssland och Europa befinner sig i ett gråzonsläge i skalan mellan krig och fred. Vidare forskning kan ge mer insikt i framgångsrika metoder på ett modernt slagfält. Jag föreslår därför vidare studier i fallet med hjälp av intervjuer och hemligt material. Forskningen bör inrikta sig på detaljer i genomförandet som jag inte har kunnat lyfta fram. Exempelvis hur telekrigföringen sköttes metod- och teknikmässigt, hur förblindningen av motståndarens sensorer planerades och genomfördes eller hur data och samband skyddades under förberedelserna.

7. Litteratur och referensförteckning

- Antoniuk, D. (2024, augusti 8). Russia's Kursk region suffers "massive" DDoS attack amid Ukraine offensive. *The Record*. <https://therecord.media/kursk-military-offensive-ddos-russia-ukraine>
- Baker, S. (2024, augusti 8). Ukraine's using its cheap drones to blind the eyes in the sky guiding Russia's behind-the-lines strikes. *Business Insider*.
- Beach, D., & Pedersen, B. R. (2019). *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines*. University of Michigan Press.
- Betts, R. K. (1982). *Surprise Attack: Lessons for Defense Planning*. Brookings Institution.
- Bielieskov, M. (2024). *Ukraine's Kursk offensive proves surprise is still possible in modern war*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-kursk-offensive-proves-surprise-is-still-possible-in-modern-war/>
- Boyer, D., & Becker, R. K. (2024). *How Ukraine Overcame the Transparent Battlefield to Achieve Operational Surprise in Kursk*. US Army TRADOC G2.
- Clausewitz, C. von. (1989). *On War*. Princeton University Press.
- Coffey, L., & Kasapoglu, C. (2024). *How to Help Ukraine Succeed in Its Kursk Offensive*. Hudson Institute.
- Cursino, M. (2024, augusti 9). Russia must feel war consequences, says Zelensky amid Ukrainian attack. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/articles/cy0ngzg9754o>
- Decoding Geopolitics Podcast with Dominik Presl (Director). (2024, december 14). *General Petraeus on Ukraine's Kursk Offensive* [Video recording]. <https://www.youtube.com/watch?v=3I1nSuy9kRg&list=PLxiBrU53yILdWZ7FDZVm8Zo4NGiOFdZ9b&index=8>
- Denisova, K. (2024, oktober 14). First Ukrainian troops crossed into Kursk Oblast 2 days before incursion, commander says. *The Kyiv Independent*.

- Department of the Army. (2025). *FM 3-0 Operations*.
- Drake, P., & Heath, L. (2010). Thinking about ethical considerations. I *Practitioner Research at Doctoral Level*. Routledge.
- @dva_majors. (2024, augusti 8). Kursk Oblast. *Telegram*. https://t.me/dva_majors/49169
- Esaiasson, P., Wägnerud, L., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Towns, A. (2017). *Metodpraktikan*. Wolters Kluwer.
- Evans, A. (2025). *Ukraine's Kursk Incursion: Six Month Assessment*. Institute for the Study of War.
- Falleti, T. G., & Lynch, J. F. (2009). "Context and Causal Mechanisms in Political Analysis." *Comparative political studies*, 42(9), 1143–1166.
- Finkel, M., & Tlamim, M. (2011). *On Flexibility: Recovery from Technological and Doctrinal Surprise on the Battlefield*. Stanford University Press.
- Ford, M. C. (2025). *War in the Smartphone Age: Conflict, Connectivity and the Crises at Our Fingertips*. C. Hurst & Company.
- Fox, A. C. (2022). Manoeuvre is Dead? Understanding the Conditions and Components of Warfighting. *The RUSI Journal*, 166(6–7), 10–18.
- Freedman, L. (2017). *The Future of War* (1:a uppl.). Public Affairs.
- Friedman, B. (2017). *On Tactics: A Theory of Victory in Battle*. Naval Institute Press.
- Fuller, J. F. C. (1923). *The foundations of the science of war*. Hutchinson & Co.
- Försvarsmakten. (2023). *Reglemente Armé Taktik*.
- Garnier, G., & Néron-Bancel, P. (2024). "At the Other Side of the Hill" The Benefits and False Promises of Battlefield Transparency. *IFRI STUDIES*, (118).
- Gerring, J. (2016). *Case Study Research Principles and Practices* (2nd uppl.). Cambridge University Press.
- Guderian, H. (1992). *Achtung – Panzer!* Arms and Armour Press.

- Handel, M. I. (1987). "Technological Surprise in War." *Intelligence and national security*, 2(1), 1–53.
- Handel, M. I. (1989). *War Strategy and Intelligence*. F.Cass.
- Handel, M. I., Betts, R. K., & Mahnken, T. G. (2003). *Paradoxes of Strategic Intelligence: Essays in Honor of Michael I. Handel*. F.Cass.
- Henåker, L. (2023). *Mastering Tactics: Exploring and measuring victory in battle*. Swedish Defence University.
- Iorillo, P., & Simonetti, R. M. (2025). Electromagnetic Operations in Ukraine: Lessons Learned, Capability Development and Future Implications. *The RUSI Journal*, 1–9.
- Kostenko, M., & Lister, T. (2025, januari 6). Russia 'getting what it deserves,' Ukraine says, after launching counterattack in border region. *CNN.COM*.
<https://edition.cnn.com/2025/01/05/europe/ukraine-kursk-counteroffensive-russia-intl>
- Kyrylenko, O. (2024a, augusti 22). "We will receive maximum resistance in Kursk." The Kursk operation through the eyes of three fighters. *Ukrainska Pravda*.
<https://www.pravda.com.ua/articles/2024/08/22/7471343/>
- Kyrylenko, O. (2024b, november 14). Andrii Horets, Deputy Commander of 95th Brigade: The enemy storms the Kursk front every day. No matter what anyone says, they're suffering huge losses, and we aren't. *Ukrainska Pravda*.
<https://www.pravda.com.ua/eng/articles/2024/11/14/7484379/>
- Libicki, M. C., & Johnson, S. E. (1995). *Dominant Battlespace Knowledge: The Winning Edge*. National Defense University Press.
- Liddell Hart, B. H. (1991). *Strategy: The Indirect Approach*. Meridian.
- Luttwak, E. (2023, augusti 10). Why Ukraine's offensive has stalled There is only one route forward. *UnHerd*.

- Marson, J. (2024, augusti 31). Ukraine General's Plan Surprised the Russians—And His Own Troops. *The Wall Street Journal*. https://www.wsj.com/world/europe/ukraine-general-oleksandr-syrskiy-russia-kursk-incursion-32965fb9?mod=hp_lead_pos7
- Meheut, C., Varenikova, M., & Schwirtz, M. (2024, maj 14). Facing Russian Advance, a Top Ukrainian General Paints a Bleak Picture. *The New York Times*.
- Miller, Christopher. (2024, augusti 12). How Ukraine pulled off its biggest gamble: Invading Russia. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/bc695adf-bd17-4242-b4bc-82235a97edbf>
- Ministry of Defence. (2022). *Joint Doctrine Publication 0-01: British Defence Doctrine (6th ed.)*. Development, Concepts and Doctrine Centre.
- Munzel, O. (1965). *Die deutschen gepanzerten Truppen bis 1945*. Maximilian-Verlag.
- Nistorescu, C. V. (2024). Operation Kursk – Advantages, Risks, and Development Prospects for the Ukrainian Armed Forces. *Romanian Military Thinking: Military Theory and Science Journal*, 2024(4), 86–101.
- Osinga, F. P. B. (2007). *Science, Strategy and War: The Strategic Theory of John Boyd*. Routledge.
- Perun, V. (2025). The SSO command spoke about how the Kursk operation was prepared and carried out. *LB.ua*. https://lb.ua/society/2025/02/06/659261_komanduvannya_sso_rozpovilo_pro_te_yak.html
- Ricks, J. I., & Liu, A. H. (2018). “Process-Tracing Research Designs: A Practical Guide.”. *PS, political science & politics*, 51(4), 842–846.
- Ryan, M. (2024, augusti 10). Surprise Attack in Kursk. *Futura Doctrina*. <https://mickryan.substack.com/p/surprise-attack-in-kursk>

- @rybar. (2024, augusti 7). Kursk direction: Fighting in Sudzha and advanced groups of the Ukrainian Armed Forces near Korenevo, what is known as of 18:00. *Telegram*.
<https://t.me/rybar/62535>
- Shumilin, O. (2023, oktober 28). Freedom of Russia Legion claims they fight in Russia's Belgorod Oblast. *Ukrainska Pravda*.
<https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/09/28/7421814/>
- Sticher, V., Wegner, J. D., & Pfeifle, B. (2023). Toward the Remote Monitoring of Armed Conflicts. *PNAS Nexus*, 2(6), 181.
- Sun Zi. (2015). *Sun Zis Krigskonst*. Santerus.
- Ulfving, L. (2006). *Överraskning och Vilseledning*. Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
- Vershinin, A. (2024). The Attritional Art of War: Lessons from the Russian War on Ukraine. *rusi.org*. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/attritional-art-war-lessons-russian-war-ukraine>
- Warzone (Director). (2025, november 1). *Kursk Offensive—Full Documentary* [Video recording].
https://www.youtube.com/watch?v=1P7Iwy_0uZQ&list=PLxiBrU53yILdWZ7FDZVm8Zo4NGiOFdZ9b&index=4
- Watling, J., & Reynolds, N. (2023). *Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year*. RUSI.
- Watling, J., & Reynolds, N. (2025). *Tactical Developments During the Third Year of the Russo–Ukrainian War*. RUSI.
- Watling, J., Reynolds, N., Zabrodskyi, M., & Danylyuk, O. V. (2022). *Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022*. RUSI.
- Whaley, B. (2007). *Stratagem: Deception and Surprise in War*. Artech House.

Wirtz, J. J. (2008). Miscalculation, surprise and American intelligence after the cold war.

International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, 5(1), 1–16.

Wirtz, James J. (Director). (2013, februari 8). *Theory of Surprise—Module I* [Video].

https://www.youtube.com/watch?v=6_8KSWQrmOw&t=15s

Wolkov, N., Mappes, G., Harward, C., Hird, K., & Kagan, F., W. (2024). *Russian Offensive*

Campaign Assessment, August 7, 2024. Institute for the Study of War.

Yan, S. (2025, mars 31). How British commandos helped bring the CIA into the heart of the

Ukraine war. *The Telegraph*.

Zakharchenko, Y. (2024, november 7). The Liberation of Kharkiv Region and the Kursk

Operation: The Story of Fearless Warriors of the 82nd Infantry Brigade of the

Ukrainian Armed Forces. *Fakty.com*. [https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20241107-](https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20241107-zvilnennya-harkivshhyny-ta-kurska-operacziya-istoriya-bezstrashnyh-voyiniv-82-odshbr-dshv/)

[zvilnennya-harkivshhyny-ta-kurska-operacziya-istoriya-bezstrashnyh-voyiniv-82-](https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20241107-zvilnennya-harkivshhyny-ta-kurska-operacziya-istoriya-bezstrashnyh-voyiniv-82-odshbr-dshv/)

[odshbr-dshv/](https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20241107-zvilnennya-harkivshhyny-ta-kurska-operacziya-istoriya-bezstrashnyh-voyiniv-82-odshbr-dshv/)